

Victor Myshkov

**FEATURES ESCHATOLOGICAL IDEAS MODERN UKRAINIAN BELIEVERS
BELOKRINITSKAYA HIERARCHY**

In this article author showed that the evolution of the old believers in Ukraine as socio-cultural and religious phenomenon formed special eschatological idea. Based on the analysis of religion eschatology Ukrainian believers Belokrinitskaya consent, established that the eschatological outlook – is the foundation of the old believer teaching in Ukraine. Ethics and life of old believers is based on the doctrine of the end of the world.

Key words: *old believers, church split, eschatology, Belokrinitskaya consent, asceticism.*

Олександр Бродецький (м. Чернівці)

**РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ПРИКЛАДНОЇ ЕТИКИ ВІРЯНАМИ
ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ ТА УГКЦ (НА ПРИКЛАДІ БУКОВИНИ)**

У статті аналізуються результати релігієзнавчо-соціологічного дослідження громадської думки вірян низки конфесій Чернівецької області щодо актуальних проблем прикладної етики. Увагу сфокусовано на позиції представників традиційних церков східної обрядової традиції. Визначено спільну світоглядно-ціннісну платформу поглядів у цих громадах і водночас обмірковано суть та причини відмінностей у баченні парафіянами різних церков проблем сучасної прикладної етики.

Ключові слова: *прикладна етика, науково-технічний прогрес, традиційні церкви, біоетика, екологічна етика, соціально значуща активність*

Стрімкий і ціннісно колізійний розвиток науки та технологій новітнього часу, новації в організації праці та суспільного облаштування, виникнення цілої низки раніше не знаних сфер професійної активності зумовили постання специфічної царини етичного знання – прикладної етики, що обмірковує ті суперечності, антиномії, виклики, котрі виникають в суспільно значущих сферах практичної життєдіяльності людей.

Незнані в попередні епохи технології впливу на природу, біосферу, соціум, саму людину викликають в багатьох не лише захват від інтенсивного розширення можливостей людства, а й стурбованість щодо духовних наслідків такого інтенсивного «долання» людиною власних меж. Бо ж уже зараз стають очевидними катаклізми екологічного, техногенного, антропологічного характеру. Технологічні і соціоінженерні новації викликають неоднозначну моральну реакцію, довкола них полемізують носії різних світоглядних традицій, вони стають предметом наукового осмислення та проблематизації. Дедалі частіше науковцями констатується: «Наприкінці ХХ ст. людство усвідомило, що запаси природних органічних видів палива, життєво важливих копалин й екологічних ресурсів планети не безмежні. Тому продовжувати попередні тенденції – це без альтернативи вести людство до колапсу» [1, с. 114]. Найбільш актуальними серед прикладних моральних колізій видаються проблеми екологічної та біомедичної етики, адже від їх розв'язання багато в чому залежить те, якими бути людині й планеті в майбутньому.

Звісно ж, не залишаються осторонь осмислення актуальних проблем прикладної етики й носії релігійного світогляду, представники тих чи інших конфесій. Усвідомлення цієї обставини спонукало до релігієзнавчо-соціологічного дослідження у громадах п'яти релігійних конфесій Буковини (УПЦ, УПЦ КП, УГКЦ, Церкви адвентистів сьомого дня та громади юдеїв). У даній же доповіді проаналізуємо результати дослідження в громадах східно-християнської обрядової традиції – двох гілках українського православ'я та УГКЦ. Православні організації і нині становлять більшість в конфесійній мережі Буковини – 53, 4 %, що, зокрема, констатує в одному з найновіших досліджень релігієзнавець та соціолог В. Докаш – [2, с. 136]). На основі розробленої нами концепції дослідження, використовуючи тематичну анкету та питальник для інтерв'ю з лідерами громад, збиранням емпіричної інформації з теми

займалися студенти-релігієзнавці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в межах фахової виробничої практики (2009 р.).

Провідні завдання дослідження були такими: 1) розкрити розуміння представниками різних конфесій Буковини причин найбільш гострих моральних проблем сьогодення; 2) експлікувати тлумачення віруючими природи екологічної кризи в сучасному суспільстві; 3) виявити ставлення вірян до новітніх тенденцій науково-технічного прогресу та його впливу на духовно-гуманітарні зміни в суспільстві; 4) встановити позицію віруючих щодо колізій сучасної біомедичної етики, зокрема, проблеми евтаназії та штучного переривання вагітності; 5) з'ясувати особливості релігійних уявлень про гендерні стосунки в суспільстві, проблему соціального паритету чоловіка і жінки; 6) дослідити оцінку віруючими якості соціально значущої діяльності власної релігійної структури.

Параметри респондентів були такими. УПЦ: Опитано 50 респондентів, серед яких представлені такі вікові категорії (як і при опитуванні в усіх інших громадах, вибірка відображає співвідношення вікових категорій, присутніх на богослужінні в день опитування): 14–18 років – 10 %; 19–30 років – 30 %; 31–55 років – 60 %. Серед опитаних: жінок – 62 %, чоловіків – 38 %, що також відображає співвідношення представників чоловічої і жіночої статі на богослужінні. Соціальне становище опитаних – службовці (42 %), студенти (18 %), безробітні та домогосподарки (40 %). Серед опитаних виділено дві категорії віруючих щодо активності у громаді: 1) відвідують богослужіння регулярно і систематично; є активними членом громади; залучають до громади нових членів – 60, 6 %; 2) бувають на богослужбових заходах лише на свята – 39,4 %.

УПЦ КП: Досліджено думку 50 респондентів, серед них представлено такі вікові категорії: 14–18 років – 10 %; 19–30 років – 50 %; 31–60 років – 40 %. Серед опитаних: жінок – 53 %, чоловіків – 47 %. Соціальне становище опитаних – службовці (43 %), студенти (17 %), безробітні та домогосподарки (40 %).

Заявили, що відвідують богослужіння регулярно й систематично та беруть активну участь у житті громади, здійснюючи пропагандистські заходи – 63 %; бувають на богослужбових заходах лише на свята – 37 % респондентів.

УГКЦ: Опитано 50 респондентів, серед яких презентовано такі вікові категорії: 14–18 років – 51 %; 19–30 років – 19 %; 31–55 років – 30 %. Серед опитаних: жінок – 71 %, чоловіків – 29 %. Соціальне становище опитаних – службовці (39 %), студенти (61 %), безробітні та домогосподарки (0 %). Високий відсоток студентів серед членів громади пояснюється об'єктивно: оскільки корінні мешканці Чернівців здебільшого не є прихильниками УГКЦ, то основний склад членів громади складають студенти ВНЗ столиці Буковини – представники областей Галичини, де греко-католицизм домінує серед віруючих.

На конкретні тематичні запитання з теми дослідження отримано такий спектр відповідей.

1. Оцінюючи рівень моральності в сучасному суспільстві, 82 % опитаних у громадах УПЦ (МП) і 71 % – у громадах УПЦ КП визнали його надзвичайно низьким, а головною причиною цього названо занепад релігійності. Лише 18 % (УПЦ (МП)) і 29 % (УПЦ КП) респондентів утрималися тут від категоричності, вважаючи, що є чимало позитивних з морального погляду явищ, яких не було в попередні епохи, але також є і багато негативних. Дещо інакші дані засвідчено у думці респондентів з громади УГКЦ: 12 % опитаних назвали рівень моральності сучасного суспільства вищим, ніж у будь-який інший період історії. Ще 8 % віруючих, навпаки, визнали його надзвичайно низьким, що пов'язується ними із регресом релігійності. Тим часом 80 % респондентів утрималися тут від категоричності, вважаючи, що є чимало позитивних з морального погляду явищ, яких не було в попередні епохи, але мають місце й чимало негативних тенденцій.

2. Характеризуючи екологічні проблеми сьогодення, 61 % опитаних в громадах УПЦ визнали їх наслідком хижачького експлуататорського ставлення до природи,

коли людина, «забувши про Бога», усвідомила себе «володарем світу», який може розпоряджатися природою, як заманеться. Серед респондентів з УПЦ КП цей показник складає 63 %. 20 % і 18 % православних респондентів, крім цього, вважають їх безпосереднім попередженням, яке дається людині Богом, щоб вона змінила себе і свої цінності. Серед греко-католиків визнали екологічні катаклізми наслідком богозабуття й нестримно споживацького ставлення до природи 55 % опитаних. А 42 % респондентів до того ж вважають екологічні негаразди безпосереднім попередженням, яке дається людині Богом, щоб вона переформатувала свої цінності. І лише менше чверті опитаних в усіх конфесіях твердо переконані, що хоч екологічні проблеми – серйозна загроза майбутньому цивілізації, однак силами власного розуму й солідарності людство віднайде можливості їх подолати у відносно недалекій історичній перспективі.

3. Бачення віруючими ціннісного значення результатів науково-технічного прогресу людства є таким. Менше чверті опитаних православних (20 % (УПЦ) і 22 % (УПЦ КП) визнали їх беззастережно позитивним явищем, яке відкриває перед людиною широкі горизонти самореалізації та панування над природою й вдосконалення суспільства. Натомість, близько 80% опитаних усвідомлюють їх як доволі суперечливе явище, яке, даючи людині нові можливості, водночас відчужує її від природи, духовності, безпосереднього спілкування та Бога. Серед греко-католицьких респондентів це співвідношення альтернативних поглядів на значення надбань НТП розподілилося так: беззастережно позитивне ставлення – 14 % і усвідомлення суперечливості НТП – 86 %. Ця категорія респондентів підкреслює, що нові технологічні важелі, за умов неадекватного розуміння меж їх застосування, несуть загрозу для істинної релігійності.

4. У питанні правової та моральної припустимості евтаназії думки віруючих розподілилися в такий спосіб. Переконані, що евтаназія категорично неприпустима, а країни, де вона узаконена знаходяться на згубному шляху – 82 % респондентів в громадах УПЦ, 8 % – в УПЦ КП і 70 % – в УГКЦ. І лише не більше третини (УГКЦ – 30 %) або й чверті віруючих (УПЦ) – 18 % і УПЦ КП – 1 %) в усіх аналізованих конфесіях готові за певних умов визнати припустимість пасивної евтаназії.

5. Щодо проблеми рівності чоловіка й жінки в суспільно-політичній, професійній та громадській активності 66 % віруючих УПЦ (МП) визнали, що призначення жінки – передусім бути берегинею родинного вогнища, а тому вона не повинна переймати на себе «чоловічі» функції й активно долучатися до бізнесу, політики, управлінської діяльності тощо. Тим часом 34 % тут переконані, що жінка, як і чоловік, може і повинна брати активну участь в усіх сферах життя соціуму, їй під силу займати керівні позиції в бізнесі, сфері управління, політиці, і цьому треба сприяти. У цьому питанні є істотні розбіжності між думкою прихильників Московського Патріархату і вірян національно зорієнтованих Церков. 86 % віруючих з громад УПЦ КП визнали, що жінка, як і чоловік, може і повинна брати активну участь в усіх сферах життя соціуму, їй під силу займати керівні позиції в бізнесі, сфері управління, політиці, і це має заохочуватися суспільством. І лише 14 % переконані, що призначення жінки – передусім бути берегинею родинного вогнища, а тому вона не повинна переймати на себе «чоловічі» функції й активно долучатися до підприємництва, політики, управлінської діяльності тощо. Серед греко-католиків 45 % респондентів висловлюються виключно за родинний контекст діяльності жінки; 31 % переконані, що жінка, як і чоловік, може і повинна брати активну участь в усіх сферах життя соціуму; і ще 24 % опитаних схилились до думки, що активна участь жінки в публічних громадських сферах неприпустима, але вважають, що на це спроможні лише деякі жінки, яких є «явна меншість» (що визнається цією категорією опитаних закономірним явищем).

6. Ставлення до проблеми абортів виявилось таким. 60 % і 63 % парафіян УПЦ і УГКЦ та 65 % – УПЦ КП беззастережно визнають штучне переривання вагітності великим гріхом, порушенням Божої заповіді «Не вбий», і ніколи не дозволять собі

або своїм близьким до нього вдатися; вважають, що аборти треба юридично заборонити. Менше чверті в УПЦ, морально також засуджуючи аборти, все ж не вважають доцільною їх юридичну заборону. І лише 20 % тут за певних умов визнали припустимість абортів. В УПЦ КП і УГКЦ відповідно 35 % і 37 %, засуджуючи аборти, все ж утримуються від вимоги їх юридично заборонити

7. В оцінці дошлюбних інтимних стосунків переважна більшість опитаних православних (72 % – УПЦ, 81 % – УПЦ КП) визнали їх категорично неприпустимими. Близько 20 % респондентів також погоджуються з релігійною неприпустимістю дошлюбних інтимних стосунків, але визнають, що в сучасному суспільстві це нездійсненно; тож, на їхню думку, бажано, щоб такі стосунки були принаймні довготривалими й ґрунтувались на глибоких почуттях; в такому разі «Бог не вважатиме це гріхом». І тільки 8 % респондентів в громадах УПЦ переконані, що це особиста справа кожного й ніхто не має право тут давати категоричних оцінок. Деяко інакше розподілилися погляди серед греко-католиків. 42 % опитаних визнали їх категорично неприпустимими, ще 38 % – також погоджуються з релігійною неприпустимістю дошлюбних інтимних стосунків, але за умови щирої любові та вірності партнерів не вважають це явище великим гріхом. 20 % опитаних греко-католиків переконані, що це особиста справа кожного, тож застерігають від категоричних оцінок.

8. Оцінюючи інтенсивність та ефективність соціально значущої (просвітницької, виховної, благодійницької, культурно-розвиваючої, оздоровчої) діяльності власної конфесії лише 43 % респондентів з УПЦ, 51 % – з УПЦ КП і 65 % – з УГКЦ, охарактеризували її як достатню; решта опитаних в аналізованих громадах висловлюють заклик до оптимізації соціально значущої активності власних конфесій та більшої соціальної ініціативності лідерів громад.

Наведені результати узагальнимо такими висновками.

1) Стурбованість актуальними проблемами сучасної прикладної етики поділяють в усіх опитаних громадах, вважаючи їх істотними в житті сучасної людини та приділяючи увагу їх обговоренню та осмисленню.

2) Хоч оцінка та бачення в досліджених конфесіях шляхів розв'язання актуальних проблем прикладної етики є подекуди неоднаковою, та все ж загалом результати – співвідносні. Це підтверджує наявність спільного морального ядра, властивого різним віросповіданням. Причинами цих проблем визнається брак релігійної духовності, занедбані на шляхах розвитку цивілізації споживання. Самі ж проблеми інтерпретуються здебільшого з традиціоналістських позицій: в цілому засуджуються або принаймні вважаються ціннісно суперечливими такі наслідки новітнього розвитку цивілізації, як надбання НТП, біомедичні новації, революція в гендерних стосунках. З іншого боку, всеохопна секуляризованість сучасного суспільства виявляється в тому, що навіть у середовищі віруючих є сегмент громадян (хоч вони і становлять меншість), які у поглядах на проблеми прикладної етики додержуються позицій, відмінних від традиційних релігійних засад (визнають право на евтаназію, аборти, відходять від традиціоналізму у поглядах на гендерні стосунки, скептично ставляться до апокаліптичних очікувань тощо).

3) На відміну від інших громад, де більшість опитаних вважають загальний рівень моральності явно нижчим, ніж у будь-який інший період історії, послідовники УГКЦ додержуються в цьому питанні компромісного погляду, стверджуючи, що нині є чимало позитивних з морального погляду явищ, яких не було в попередні епохи, але й багато негативних. Така відсутність категоричності свідчить про наявність у представників УГКЦ більшого соціального оптимізму.

4) У всіх досліджених громадах стурбовані екологічними негараздами сьогодення, пов'язують їх із надмірною самовпевненістю людства у ставленні до природи та богозабуттям. У кожній громаді становлять явну меншість респонденти, які поділяють впевненість, що силами власного розуму й солідарності людство зуміє подолати в близькій перспективі екологічні проблеми. Щоправда, для порівняння

відзначимо: аналогічне опитування, наприклад, в громаді АСД засвідчило: тут респонденти, які вірять у близьку перспективу подолання екологічних криз силами людства, взагалі відсутні. Крім того, значний сегмент опитаних вірян АСД (90%) вбачає в екологічних негараздах цілком певні ознаки справдження певних апокаліптичних пророкувань. Це свідчить про актуалізованість саме в цій конфесії есхатологічних очікувань. (Детальніше аналіз відповідних поглядів в громадах АСД та інших конфесіях [3]). У свідомості ж вірян традиційних церков такі очікування актуалізовані значно менше.

5) Попри віросповідну однотайність двох православних конфесій – УПЦ і УПЦ КП, дається взнаки разюча відмінність між ставленням до соціально-діяльничої рівності жінки і чоловіка. Якщо переважна більшість опитаних віруючих УПЦ (МП) (65 %) зводять роль жінки лише до функції «берегині родинного вогнища» і вважають її активну соціальну самореалізацію недоцільною, то, навпаки, 86 % опитаних вірних УПЦ КП виступають за цілковиту рівність чоловіка й жінки в аспекті самореалізації в політиці, бізнесі, громадському житті. Це свідчить про більшу демократичність та «проєвропейськість» поглядів вірних УПЦ КП в цьому питанні, а також підтверджує більшу вкоріненість ментальності вірних УПЦ КП в українській національній традиції гендерного паритету.

Отже, дослідження в буковинських християнських громадах східної обрядової традиції засвідчило наявність уваги з боку релігійних організацій до актуальних проблем сучасної прикладної етики. Попри певні відмінності у баченні окремих явищ, представники всіх конфесій в цілому (хоч і неоднотайно в рамках кожної громади) оцінюють та інтерпретують ці проблеми з позицій традиціоналістської релігійної моралі. Поза сумнівом, настанови релігійних громад щодо розв'язання цих проблем стануть суспільно дієвими лише за умови інтенсифікації їх соціально значущої діяльності. Підвищенню ж об'єктивності релігієзнавчо-соціологічної картини уявлень віруючих щодо питань прикладної етики сприятимуть подальші дослідження, організація яких є перспективною як у регіональному, так і загальнодержавному масштабах.

Список використаних джерел

1. Икеда Д., Згуровский М. Япония и Украина – разные судьбы, общие надежды. Диалоги / Д. Икеда, М. Згуровский. – К.: Издательский дом «Град», 2011. – 304 с.
2. Докаш В. Сучасний стан, динаміка та основні тенденції розвитку релігійної мережі в Чернівецькій області / В. І. Докаш // Релігія та соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. – №1–2 (13–14). – С. 132–139.
3. Бродецький О. Є. Проблеми прикладної етики в громадській думці віруючих Буковини: соціологічний вимір / О. Є. Бродецький // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 466–467. Філософія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун.-т, 2009. – С. 226–232.

Olexandr Brodetsky

UNDERSTANDING THE PROBLEMS OF MODERN APPLIED ETHICS FAITHFUL ORTHODOX CHURCHES AND THE UGCC (FOR EXAMPLE BUKOVINA)

In the report it is analyzed the results of sociological investigation of the Bukovinian Orthodox and Greek-Catholic believers' opinions concerning some problems of applied ethics. It is outlined common conceptual and value platform of the views in these communities and also it is considered the essence and causes of the difference in their understandings.

Key words: *applied ethics, scientific and technological progress, traditional Churches, bioethics, ecological ethics, socially important activity.*